

ԱԿԱՆԱՎՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԵՎ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԸ

Լրացավ վաստակաշատ կենսաբան և մանկավարժ, գիտության անխոնջ կազմակերպիչ, գիտության վաստակավոր գործիչ, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր-պրոֆեսոր, Երևանի պետական համալսարանի նախկին ռեկտոր Զրանտ Բատիկյանի ծննդյան 100-ամյակը:

1930-ականներին գիտության ասպարեզ իջավ նորբայագետի գիտնականների մի փայլուն սերունդ՝ Սամվել Քոչարյանց, Զրաչյա Բունիաթյան, Զրանտ Բատիկյան, Ավետիք Բուռնազյան, Իվան Գևորգյան, Վազգեն Սարուխանյան և ուրիշներ, որոնք առաջատար դեր խաղացին հայրենական գիտության տարբեր բնագավառներում՝ մեծ ճանաչում գտնելով ոչ միայն մեր երկրում: Գիտնականների այդ սերնդի մեջ Զրանտ Բատիկյանն ուրույն տեղ ունի:

Ծնվելով ու դաստիարակվելով ժամանակի բարեկիրթ, ազատական հայացքներով ուսուցչի ընտանիքում, Զրանտ Բատիկյանը դեռևս մանկուց հաղորդակից դարձավ հայ առաջավոր մշակույթի, գրականության ու գիտության լավագույն ավանդույթներին:

Օրինակելի ու բազմաբովանդակ կյանքի ուղի է անցել պրոֆեսոր Զր. Բատիկյանը: Ծնվել է 1909-ի դեկտեմբերի 26-ին: Ընդունվելով Երևանի նորաստեղծ պետական համալսարանի գյուղատնտեսական ֆակուլտետը, փայլուն առաջադիմությամբ այն ավարտում է 1930-ին և ընդունվում Լենինգրադի Զամամիութենական բուսաբուծության ինստիտուտի ասպիրանտուրա, որտեղ նրա ղեկավարն էր պրոֆեսոր Գ. Կարպեչենկոն (համաշխարային հռչակ ձեռք բերած գիտնական բույսերի հեռավոր հիբրիդացման ասպարեզում): Անցնելով ռուսական դասական կենսաբանության ու գենետիկայի փայլուն դպրոցը, որի ակնառու ներկայացուցիչներն էին Ն. Վավիլովը, Գ. Կարպեչենկոն, Գ. Լեվիտսկին, Զր. Բատիկյանն ավարտում է ասպիրանտուրան, պաշտպանում ատենախոսություն և ստանում գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: Նրա աշխատանքը նվիրված էր ռենտգենյան ճառագայթների ներգործությամբ բույսերի քրոմոսոմներում դիտվող մուտագեն փոփոխություններին: Այդ շրջանում նրա աշխատանքներն արժանանում են ակադեմիկոսներ Ն. Վավիլովի և Մ. Թունանյանի բարձր գնահատականին:

1939-ին Զր. Բատիկյանը հրավիրվում է Երևան և ակադեմիկոս Զովսեփ Օրբելու հետ ձեռնամուխ լինում ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի հայկական մասնաճյուղի (Արմֆանի) կազմակերպմանը: Սկզբում նա մասնաճյուղի գիտական քարտուղարն էր, իսկ 1941-42-ին՝ նախագահության նախագահի տեղակալ: Այդ տարիներին, կողք-կողքի աշխատելով հայ մշակույթի նշանավոր երախտավոր, ակադեմիկոս Զովսեփ Օրբելու հետ և նրա ղեկավարությամբ, Բատիկյանը կոփվում է, դաստիարակվում մեր ժողովրդի լավագույն ավանդույթներով, որոնք բյուրեղացած էին Օրբելու մեջ, որպես հռչակավոր գիտնականի, մեծ հայրենա-

սերի, քաղաքացու և մարդու: Այդ տարիներին եռանդուն գործունեություն էր ծավալվել Հայաստանում նոր ինստիտուտների կազմակերպման, գիտական աշխատությունների հրատարակման, ազգային գիտական կադրեր պատրաստելու, գիտության նյութատեխնիկական հենքն ամրապնդելու համար: Այդ գործում քիչ չէին նաև Հր. Բատիկյանի ծառայությունները:

Հրանտ Բատիկյանի կյանքի, գիտամանկավարժական գործունեության լավագույն տարիներն անցել են Երևանի պետական համալսարանում: Վաստակաշատ գիտնականը, գիտության ու բարձրագույն կրթության հմուտ կազմակերպիչը խոր ու լուսավոր հետք է թողել մայր բուհի պատմության մեջ: Նա սիրված ու հարգված մարդ էր և՛ ուսանողների, և՛ գործընկերների կողմից: Գիտակազմակերպական աշխատանքին զուգընթաց, Հր. Բատիկյանը դասախոսություններ է կարդում ԵՊՀ-ում և գյուղատնտեսական ինստիտուտում Չ. Դարվինի տեսության, կենսաբանության և, հատկապես, գենետիկայի բնագավառի մի շարք խնդիրների վերաբերյալ: Եռանդուն մասնակցություն է բերում ԵՊՀ գենետիկայի և բջջաբանության ամբիոնի հիմնադրմանը և 1950-ից մինչև կյանքի վերջն այդ ամբիոնի վարիչն էր: Մինչև 1957թ. նա միաժամանակ ղեկավարում էր ԳԱ գենետիկայի ինստիտուտի բույսերի հիբրիդացման բաժինը: Այդ շրջանում նրա գիտական աշխատանքները նվիրված էին բույսերի սեռական և վեգետատիվ հիբրիդների ժառանգական հատկանիշների ձևավորմանը, քրոմոսոմային հավաքակազմում դիտվող փոփոխություններին և ժառանգման մեջ բջջային տարբեր բաղադրամասերի դերի պարզաբանմանը:

Գրեթե 30 տարի Հր. Բատիկյանը ԵՊՀ կենսաբանական ֆակուլտետի ղեկանն էր: Այդ տարիներին նոր ուժով դրսևորվեցին նրա կազմակերպական տաղանդն ու եռանդը: Նրա ջանքերով ստեղծվեցին կենսաքիմիայի, հողագիտության, ագրոքիմիայի, կենսաֆիզիկայի ամբիոնները, որոնք ժամանակակից կենսաբանության մի շարք նոր ուղղությունների գծով որակյալ կադրեր պատրաստելու հնարավորություն ընձեռեցին:

Պրոֆեսոր Բատիկյանի սաները սիրով էին հաճախում նրա դասախոսություններին, որոնք աչքի էին ընկնում հագեցվածությամբ, դասական դարձած գիտելիքները նորի, վիճելիի հետ շաղկապվածությամբ:

1963-66-ին Հր. Բատիկյանը ԵՊՀ ռեկտորն էր: Նա մեծ ջանքեր է ներդնում համալսարանում նոր գիտական ուղղությունների զարգացման համար: Բացվում են նոր ամբիոններ և գիտական լաբորատորիաներ: Պետք է դրվատանքով նշել նաև նրա ծառայությունները համալսարանի նոր շենքի շինարարության գործում:

Հաշվի առնելով Հր. Բատիկյանի գիտական ծառայությունը, 1961-ին նրան շնորհվում է գիտության վաստակավոր գործչի կոչում: Նրա գրչին են պատկանում ավելի քան 200 գիտական աշխատություններ, այդ թվում՝ մենագրություններ, ուսումնական ձեռնարկներ և բազմաթիվ հանրամատչելի գրքեր ու հոդվածներ: Մեծ է Հր. Բատիկյանի վաստակը նաև գիտական կադրեր պատրաստելու գործում: Նրա անմիջական ղեկավարությամբ պաշտպանվել են 40-ից ավելի ատենախոսություններ, որոնք նվիրված էին ժամանակակից գենետիկայի և սելեկցիայի հրատապ խնդիրներին:

Բեղուն ու արգասաբեր է եղել նաև պրոֆեսոր Հր. Բատիկյանի գիտահասարակական գործունեությունը: 1938-41-ին նա ԽՍՀՄ ԳԱ հայկական մասնաճյուղի

«Տեղեկագրի» գլխավոր խմբագիրն էր: Ավելի քան 25 տարի նա ակադեմիայի «Հայաստանի կենսաբանական հանդեսի» գլխավոր խմբագիրն էր: Գործուն մասնակցություն է ունեցել «Գիտելիք» ընկերության աշխատանքներին, երկար տարիներ եղել է ընկերության նախագահության անդամ: Արժանացել է կառավարական մի շարք պարգևների:

1976-ից պրոֆեսոր Յր. Բատիկյանը Ն. Վավիլովի անվան գենետիկների և սելեկցիոներների համամիութենական ընկերության հայկական բաժանմունքի նախագահն էր: Չնայած տարիքին, երիտասարդական ավյունով էր ձեռնամուխ եղել Հայաստանում գիտության այդ կարևոր բնագավառի զարգացման գործի կազմակերպմանը: Կյանքի վերջին տարիներին Յր. Բատիկյանը կարևոր գիտական և կազմակերպական աշխատանք էր կատարում Երևանում կենսոլորտի մաքրության, օրգանիզմների գենետիկական առանձնահատկությունների վրա կենսոլորտի վնասակար ներգործության ուսումնասիրության բնագավառում: Նա գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեին առընթեր «Մարդը և կենսոլորտը» խորհրդի անդամ էր:

Այսօր Յրանտ Բատիկյանը մեզ հետ չէ: Բայց նրա հիշատակն ապրում է նրա բազմահազար սաների սրտում: Մենք երբեմն հարցնում էինք նրան՝ ո՞րն է մարդու ամենամեծ երջանկությունը: Պատասխանը միանշանակ էր՝ «Իր ժողովրդի հետ լինելը, նրա ուրախությամբ ուրախանալը և դժվարություններով ապրելը, նրան ծառայելը, անունն ու պատիվը բարձր պահելը. ես հայ ժողովրդի զավակն եմ, նրա խոնարհ ծառան»: Լավ է ասված, շատ ուսանելի մեր երիտասարդության համար: Պրոֆեսոր Յր. Բատիկյանը իր ամբողջ գործունեության ընթացքում սաներին դաստիարակել է այդ ոգով:

Յրանտ Բատիկյանը մահացավ 1983-ի մարտի 31-ին՝ թողնելով գիտնականին վայել գործ ու բարի անուն:

Պրոֆեսոր Ա. Ա. ՍԻՄՈՆՅԱՆ